

ти. Коли питали його щось, то ніколи не чули: а навщо це тобі? а з ким будеш статтю / книгу писати? а давай мене другим, а ще краще – першим співавтором... Такого, чим хворіють багато краєзнавців, у нього не було. Чим не приклад для наслідування? Краєзнавство Добропільщини осиротіло. Краєзнавчий рух регіону осиротів...».

Отже, проблем у взаємовідносинах історичного краєзнавства і шкільної історії немало. Проте набагато більше досягнень і ще більше – перспектив. Багатогранність форм і методів краєзнавчої роботи, різноманітна тематика пошуку була і залишається важливою умовою ефективного викладання шкільного курсу історії та виховання учнів.

Джерела та література

1. Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в школі. *Історія в школах України*. 2002. № 1.
2. Мисан В. Сучасне шкільне історичне краєзнавство. *Історія України*. 2008. № 13. С. 1–6.
3. Шимон Ю. Використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії України. *Історія України*. 2011. № 10. С. 9.
4. Прокопчук В. Деякі аспекти теорії і методології шкільного краєзнавства. *Краєзнавство*. 2011. № 3. С. 29–35.
5. Орлюк О. В. Методика навчання старшокласників регіональної історії: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2015. 20 с.

РОЛЬ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИХ КОНФЕРЕНЦІЙ У ЗБЕРЕЖЕННІ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Соколова Г. І.

The author of this article G. Sokolova emphasizes urgent issues of extracurricular activities in Donetsk region related to the preservation of historical memory and the formation of national identity at the beginning of the twenty-first century. The implementation of this problem is carried out through the All-Ukrainian Historical and Local Lore Conferences among pupils and students in Kharkiv, Svyatogirsk, Mykolayiv, Cherkasy, Kosovo.

Key words: *extracurricular education, historical memory, national identity, Historical and Local Lore Conferences, Donetsk region, historical sources, digitized archives.*

У сучасному глобалізованому освіті зростає роль освіти –цілеспрямованої діяльності людей з отримання знань, умінь і навичок та їхнього удосконалення [1]. Освіта стає багатогранною сферою діяльності людини, освітня діяльність

вказує його учаснику подальші перспективи в інших сферах життя та діяльності. Сучасна освіта впродовж всього життя стає необхідністю, оскільки дуже швидко змінюється навколишнє середовище: природне, техногенне, соціальне. Від того, які знання отримає молоде покоління, які уміння та навички у нього розвинуть, буде залежати майбутнє суспільства, конкретної нації, держави та й планети загалом. Або ми виховаємо людину толерантну, комунікабельну, креативну, яка пам'ятає своє коріння, або ми виховаємо жорстких виконавців чужої волі, які не зупиняться ні перед чим і ні перед ким, які не будуть знати хто вони, звідки вони і для чого прийшли у цей світ.

Письменник Д. Балашов писав: «Народ живий, допоки жива його історична пам'ять. Кінчається пам'ять – кінчається нація, починається щось інше.» Історична пам'ять – сукупність донаукових, наукових, квазінаукових і ненаукових знань та масових уявлень соціуму про спільне минуле. Ключовою функцією історичної пам'яті є передача досвіду та знань про минуле як основи самоідентифікації [2]. Якщо ми чітко будемо себе розпізнавати у полікультурному та поліетнічному світі, зможемо зберегти свою історичну пам'ять, якою б вона не була. Поняття «історичної пам'яті» та «національної ідентичності» сьогодні не є новими. Людство звертало увагу на ці явища відтоді, коли почало свідомо ставитися до навколишнього середовища. Таке ставлення знайшло відбиття у міфах, традиціях, звичаях, мові, культурі, об'єктах поклоніння. Кожне покоління намагалося зібрати найкращі зразки духовної та матеріальної діяльності та передати нащадкам, щоб коло роду не розірвалося. У такий спосіб формувалася етнічна ідентичність. Не варто її ототожнювати з національною ідентифікацією.

Основні відмінності між етнічною та національною ідентичністю є такими: в ідентифікації з нацією значно виразнішими, ніж в ідентифікації з етносом (для якої важливими передусім є антропологічний, обрядовий та релігійний моменти), є територіальний і політичний компоненти. На відміну від етнічної ідентифікації, національна знаходить свій головний прояв у зв'язках членів спільноти як співгромадян, а отже, у спільних актуальних інтересах. Ідентифікація національна є переважно суб'єктивною, а не об'єктивною, детермінованою. Вияв особою своєї національної ідентичності – це її особистий духовний вибір. Як правило, процес формування ідентичності національної відбувається паралельно (але не обов'язково синхронно) з процесом державотворення [3].

Отже, ми можемо чітко встановити, що ми формуємо за допомогою історичної пам'яті та для чого. Незалежна Україна – дуже молода держава, вона потребує національної консолідації для досягнення своєї справжньої державності. Отже, збереження історичної пам'яті та формування національної ідентичності молодого покоління у сфері освіти можна здійснювати такими шляхами: батьківська освіта, шкільна освіта, самоосвіта, позаурочна освіта, освіта через громадські

організації, освіта впродовж всього життя. Однією з важливих форм освіти, де можна розвинути дослідницькі навички, пов'язані з вивченням та збереженням історичної пам'яті, є позаурочна та позашкільна освіта.

Результати своїх досліджень учасники цього процесу можуть оприлюднювати на багатьох заходах, як в рамках своєї школи, позашкільних закладів, так і під час конференцій різного рівня. Важливою складовою цього процесу є участь у заходах всеукраїнського рівня. На сьогодні (2019 р.) в нашій державі проводиться ряд Всеукраїнських історико-краєзнавчих конференцій: у м. Харкові XIII Всеукраїнська філософська історико-краєзнавча конференція учнівської молоді «Пізнай себе, свій рід, свій нарід»; в Донецькій області у м. Святогірську XII історико-краєзнавча конференція учнівської та студентської молоді з міжнародною участю «Південно-Східна Україна: зі стародавності у XXI століття»; у м. Миколаєві X Всеукраїнська краєзнавча конференція учнівської молоді «Мій рідний край, моя земля очима сучасників»; у м. Черкаси IV Всеукраїнська історико-краєзнавча конференція учнівської молоді «Державотворчі процеси в Україні: через віки у XXI століття»; в Івано-Франківській області у м. Косові Всеукраїнська краєзнавчо-етнологічна конференція учнівської та студентської молоді «Лиш те в народі буде жити, що серце серцю передасть».

Важливою є підготовка до участі у такій формі навчання. Передусім це робота з різного роду джерелами. Завдання вчителя – пробудити інтерес до фотографії, яка зберігається у родинному альбомі, до листа з фронту часів Другої світової війни чи з бойових дій інших часів, до документів, пов'язаних з українським державотворенням у різні часи, які можна знайти в Інтернет-ресурсі. Важливу роль відіграють дії учнів, пов'язані зі збиранням усних свідчень. Юні дослідники вчаться інтерв'ювати респондентів. Під час проведення інтерв'ю варто звернути увагу на такі рекомендації: перш ніж почати інтерв'ю, варто провести попередню роботу з респондентом, заздалегідь ознайомити його з питаннями, щоб він зміг пережити первинні емоції; скласти запитальник у такий спосіб, щоб респондент міг бути максимально відвертим.

Але, на жаль, нинішнім дослідникам не завжди вдається зустрітися зі свідками та учасниками історичних подій, оскільки вони проживають у різних історичних епохах або в інших сучасних регіонах. В таких випадках юні дослідники звертаються до писемних та візуальних джерел. На сьогодні існує дуже багато різноманітних методик роботи з такими видами документів: від особистих листів до документів органів державної влади, фотографій, кінохронік, картин, карикатур, реклами. Нині ми можемо знайти рекомендації для опрацювання документів як в шкільних підручниках з історії, так і в мережі Інтернет, де своїми надбаннями діляться і педагоги, і метри історичної науки. Такий підхід робить дослідницький процес більш мобільним.

Дуже добре, коли в навчальних закладах є певна система роботи по роботі з історичними джерелами, а отже і певна система з національно-патріотичного виховання: чітко визначаються цілі дослідження, постійно робиться корекція діяльності, пов'язана зі змінами у суспільстві, відбувається переосмислення образу України та подій, які відбувалися на її території. Ні для кого не є секретом, що історична доля України, української нації, та й багатьох її народів дуже трагічна, часто спотворена, сфальсифікована в угоду політичним режимам, які панували на українських територіях. Якщо постійно ведеться пошук історичних джерел, їхня систематизація, опрацювання та оприлюднення під час урочної та позаурочної діяльності, створюються шкільні музейні експозиції, стенди, то в учнівській молоді буде пробуджуватися інтерес до пошуку історичної правди, яка буде зберігатися в спільній історичній пам'яті. Не обов'язково всім членам суспільства знати один одного, це фізично неможливо, набагато важливіше, коли члени суспільства сприймають світ об'єктивно, незалежно від того, в який бік може хилитися влада. Спільнота, яка може сформувати справжнє громадянське суспільство, буде незалежною від політичних коливань та перекосів. А отже, кінцевим результатом може стати національна ідентичність, якщо цьому процесу не завадять міжнародні корпорації та фонди. Їм-то національна ідентичність не потрібна. Їм потрібні території, природні та людські ресурси, за допомогою яких заробляють шалені капітали.

Надзвичайно важливою є діяльність, пов'язана із дослідженням писемних джерел. Це можуть бути дуже різноманітні документи: починаючи від спогадів, щоденників, особистих листів, до документів вищих державних та місцевих органів влади. Завдання юних дослідників сьогодні полегшено тим, що багато документів, які зберігаються в архівах, оцифровані і є у відкритому доступі в мережі Інтернет. Можна звертатися до таких установ:

- Електронний архів визвольного руху: www.avr.org.ua;
- Науково-освітній портал «Тарас Шевченко»: www.kobzar.ua;
- Колекція документів Оперативного штабу рейхсляйтера Розенберга: www.erg.tsdavo.gov.ua;
- Архів української періодики онлайн: www.lidraria.ua;
- Облік людських військових втрат у Другій світовій війні на території України: www.warmuseum.kiev.ua;
- Архів української періодики онлайн «Acta Diurna»: <http://ad.lnu.edu.ua>;
- Е-Архів Михайла Грушевського: hrushevsky.nbuv.gov.ua;
- Веб-проект «Міське відео»: www.lvivcenter.org; Інститут історії НАН України: <http://history.org.ua>;
- Проект «Українська революція: архівні хроніки» від Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України): <http://tsdavo.gov.ua/4/webpages/64019454.html>;

– Бази даних періоду Української революції 1917–1921 років в мережі Інтернет: Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України): www.cdago.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1158&Itemid=204;

– Бази даних про репресованих громадян в мережі Інтернет (Україна): Реабілітовані історією: www.reabit.org.ua;

– Національний музей «Меморіал жертв Голодомору»: <http://memorial-holodomor.org.ua>;

– Бази даних про репресованих громадян в мережі Інтернет (Росія): Жертви політичного терору в СРСР: <http://base.memo.ru>, Сталінські списки: www.stalin.memo.ru;

– Державні обласні архіви.

Цей список створено на основі рекомендацій Українського інституту національної пам'яті. Звернення до архівних установ здійснюється згідно з Законом України «Про звернення громадян». У зазначеному документі прописано порядок подачі звернення: в письмовій формі, у формі звернення через звичайну пошту або через електронну. В законі вказано термін відповіді на звернення – 1 місяць. У зверненні потрібно вказати таку необхідну інформацію: прізвище, ім'я, по батькові запитуваної особи; повне місце народження особи; повну дату народження особи; всю додаткову наявну інформацію (коротку біографію, відомі місця перебування, прізвища родичів та свідків тощо); контакти заявника.

Не менш важливою є безпосередня участь у роботі самої конференції. Це і особистий виступ, участь у дискусії з однолітками та представниками української історичної науки. Наприклад, за роки проведення конференції «Південно-Східна Україна: зі стародавності у XXI століття» юні дослідники могли зустрітися з В. О. Пірком, завідувачем кафедри історіографії, джерелознавства, археології і методики викладання історії Донецького національного університету; Д. Г. Омельченком, заступником директора Українського Державного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді МОН України, членом правління Національної спілки краєзнавців України; Д. М. Титаренком, професором кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького юридичного інституту, доктором історичних наук та іншими науковцями.

Важливими є письмові звернення науковців до учнівської молоді, таких як от П. Т. Тронька, Голови Правління Всеукраїнської спілки краєзнавців, академіка НАН України, Героя України. У 2007 р. він звернувся до юних науковців з такими словами: «Сьогодні ми багато говоримо про переосмислення нашої історії, про її нове бачення, нові підходи. Головне тут – не піти хибним шляхом зміни плюсів на мінуси, і навпаки. Мистецтво пізнання минулого у тому й полягає, щоб розуміти ту психологічну ауру, в якій та чи інша подія відбувалася. Поко-

ління, які вступають в життя, повинні знати своє минуле у всій його складності та неоднозначності. Жодна зі складних і трагічних сторінок нашої історії не повинна стертися з народної пам'яті, і ваша конференція тому і важлива, що формує народну пам'ять, зв'язує в єдину працю учня і професора» [4, с. 4].

Конференції працюють за секціями, де розглядаються питання, пов'язані з археологічними, етнографічними, географічними, історичними дослідженнями. В плані збереження історичної пам'яті та формування української національної ідентичності важливою є секція «Південно-Східна Україна у ХХ – на початку ХХІ століття». Юні доповідачі у своїх роботах піднімають такі теми: «Дві війни в долі родини бахмутян Гончарових (1941–2014)» [5, с. 30–67], «Волонтерська діяльність учнів та студентів прифронтового Бахмуту (2014–2016)», «Голокост в Артемівському районі Донецької області», «Осмилення Чорнобильської катастрофи жителями смт Черкаське Слов'янського району Донецької області», «Декомунізація топонімів міста Покровськ», «Донеччина в житті генерала Петра Григоренка», «Початок і розгортання шахтарського страйкового руху в 1989–1991 рр. у Донецькій області (на прикладі м. Новогродівки)», «Дисиденти Донеччини», «Звільнення Краматорська від радянсько-більшовицької окупації навесні 1918 року військами армії УНР» [6, с. 130–266].

Тематика робіт дуже серйозна, потребує ґрунтовної підготовки, осмилення історичного процесу з позиції загальнолюдських цінностей, які і виведуть дослідників та їхніх керівників на потрібний результат: формування національної ідентичності. До речі, національна ідентичність неможлива без етнічної, тобто без усвідомлення своєї належності до певної етнічної групи, яка пов'язує себе з іншими групами, що історично опинилися на одній території в рамках однієї держави. Поняття «українська нація» ширше, ніж поняття «український народ». Українська нація є сукупністю всіх народів, які проживають на території сучасної України, та українців за межами своєї держави, які відчувають тісний зв'язок з великою Україною.

Отже, автор у своїй роботі прагнув показати можливості організації процесу збереження історичної пам'яті та формування української національної ідентичності молодого покоління засобами позашкільної освіти через таку форму роботи, як Всеукраїнські історико-краєзнавчі конференції. Лише через пізнання ми зможемо пізнати свій шлях у майбутнє, як особистий, так національний і державний.

Джерела та література

1. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0>
2. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D0%B0%D0%BC%27%D1%8F%D1%82%D1%8C

3. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=
4. Південно-Східна Україна: зі стародавності у XXI сторіччя. III Всеукраїнська відкрита історико-краєзнавча конференції учнівської молоді. Матеріали і тези доповідей. 24–26 листопада 2007. Донецьк: Донецький обласний центр туризму та краєзнавства учнівської молоді, 2007. 259 с.
5. Зі стародавності у XXI століття: збірка матеріалів відкритої обласної краєзнавчої конференції учнівської молоді. Святогірськ 04 червня 2015 р. Краматорськ: Донецький ОЦТК, 2015. 122 с.
6. Південно-Східна Україна: зі стародавності у XXI століття: збірка матеріалів IX Всеукраїнської історико-краєзнавчої конференції учнівської молоді. Краматорськ: ОЦТК, 2016. 444 с.

КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Докашенко В. М., Докашенко Г. П.

The authors analyze the experience of History Department Chair in Horlivka Institute for Foreign Languages in the field of local lore history development (educational courses) and scientific studies (conferences, expeditions, etc.). It is proved the thesis about the topicality of modern local lore researches and the need to unite the efforts of specialists in different branches.

Key words: *historical regional studies, educational courses, scientific researches, higher education applicants, expeditions.*

Сучасний етап суспільного розвитку логічно активізував увагу до краєзнавчих проблем і питань, а також сприяв підвищенню вимог до краєзнавчих досліджень. Можливо, на перший погляд, коли глобалізаційні процеси стали ознакою сьогодення, то і заняття регіоналістикою виглядає дещо «мілким» та «містечковим». Логіка цього процесу полягає саме в тому, щоб в глобалізаційному океані не втратити своїх регіональних островів, тобто через глобалізацію сприймати й оцінювати регіональні проблеми, надбання та будувати стратегію розвитку.

Для нашої країни регіоналістика набуває ще додаткової значущості, оскільки часто наявність регіональних особливостей починають використовувати політики, які теоретично активно проголошують, що «Схід та Захід – разом!», але чим більше вони це підкреслюють, тим активніше, фактично, проводиться думка про наявність глибоких, може навіть неподоланих, відмінностей між цими частинами, країнами. На думку авторів, це класична спроба політичної інструменталізації історії, від чого фахівцям потрібно відмежуватися. Покоління сьогоденніших школярів стануть основною рушійною силою в побудові означеної вище стратегії розвитку, а тому суспільство накладає додаткове навантаження на